

**Тема: Дослідження зв'язку мотиваційної спрямованості із
смысло-життєвими орієнтаціями та бажанням
схвалення у осіб юнацького віку**

Ключові поняття теми: мотивація, зовнішня мотивація, внутрішня мотивація, мотиваційна сфера, мотиваційна спрямованість, мотивація схвалення, смысло-життєві орієнтації.

Використана та рекомендована література:

1. Гордеева Т. О. Опросник «Шкалыакадемическоймотивации» / Т. О. Гордеева, О. А. Сычов, Е. Н. Осин. // Психологический журнал. – 2014. – №4. – С. 96–107.

2. Ильин Е.П. Психофизиологиясостоянийчеловека / Е.П. Ильин. — СПб.: Питер, 2005. —412 с.

3. Леонтьев Д. А. Тест смысложизненныхориентаций (СЖО) / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2000. – 18 с. – (2-е изд.).

4. Малютина Т. В. Психологические и психофизиологические особенности развития в юношеском (студенческом) возрасте / Т. В. Малютина. // Омский научный вестник. – 2014. – №2. – С. 129–133.

5. Мухина В. С. Возрастная психология / В. С, Мухина. – М.: Академия, 2006. – 608 с. – (10-е изд., перераб. и доп.).

6. Пакулина С. А. Методика діагностики мотивации учения студентов педагогического вуза / С. А. Пакулина, С. М. Кетько. // Психологическая наука и образование. – 2010. – №1. – С. 1–11.

7. Реан А. А. Психологиячеловека от рождения до смерти / А. А. Реан. – СПб: ПРАЙМ- ЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с.

8. Столяренко Л. Д. Основы психологии. Практикум / Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – С. 429-430.

9. Тадаєва Т. В. Теорія само детермінації Десі-Раяна і навчальна мотивація / Т. В. Тадаєва. // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2012. – №3. – С. 213–221.

10. Ryan R. M. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, andwell-being / R. M. Ryan, E. L. Dici // American Psychologist. – 2000. – Vol. 55. – P. 68 – 78.

Матеріал до теми

Мотивація відіграє важливу роль в житті кожної людини, вона є підґрунтям поведінки та діяльності особистості. Вивчення мотивації полягає в аналізі причин та факторів, які ініціюють та енергетизують активність людини, а також направляють, підтримують і приводять до завершення певний поведінковий акт. Найважливішою особливістю мотивованої дії є наявність інтенції – наміру виконати певну дію. Для пояснення причин поведінки індивідів створюються численні психологічні теорії мотивації. У більшості мотиваційних теорій аналізуються три основні параметри поведінкової активності: ініціація, інтенсивність та спрямованість.

Існує велика кількість наукової літератури на тему мотивації, виходячи з цього виникають труднощі у формулюванні єдиного визначення даного поняття. Мотивація – поняття досить широке, її визначають і як сукупність факторів, що підтримують та спрямовують поведінку; і як сукупність мотивів; і як спонукання, що викликає активність організму і визначає її направленість; і як процес психічної регуляції діяльності; і як механізм, що визначає виникнення, спрямування та способи здійснення конкретної форми діяльності; і як сукупну систему процесів, що відповідають за спонукання та діяльність в цілому [2].

Мотиваційна спрямованість – це необхідний елемент ефективності будь-якої діяльності. Причини, за якими люди виконують ту чи іншу діяльність можуть усвідомлюватись або залишатись певною мірою недосяжними для людини. Мотиваційна сфера має складну структуру та залежить від великої кількості внутрішніх та зовнішніх факторів, що її детермінують. Мотивація являється базовим компонентом діяльності як системи. Вона виконує оціночну, стимулюючу, регулюючу, компенсуючу, смислоутворювальну функції по відношенню до діяльності. Мотивація спонукає до активності, впливає на формування цілей та шляхів їх досягнення.

Мотиваційна сфера складається із сукупності мотиваційних утворень у конкретної людини: мотиви, потреби, цілі, атитюди, поведінкові патерни, інтереси. На мотиваційну сферу впливають фізіологічні, соціальні, культурні, особистісні, ситуативні, економічні фактори. Також можна виділити такі мотиватори: моральний контроль (наявність моральних принципів); вподобання (інтереси, схильності);

зовнішня ситуація; власні можливості (знання, вміння); власний стан в даний момент; умови досягнення цілі (витрати зусиль та часу); наслідки дій, вчинків [2].

На особливості мотивації можуть суттєво впливати властивості особистості. Способи формування мотивів розділяють на екстернальні та інтернальні. До мотиваційних властивостей особистості, що пов'язані з екстернальністю відносять: покірність-слухняність, беззаперечне слідування чужим вимогам, наказам; поступливість, податливість; реактивність – легкість виникнення збуджень до здійснення чогось під впливом зовнішніх чинників. До мотиваційних властивостей особистості, що пов'язані з інтернальними мотивами відносять: ініціативність, впертість. Рівень домагань, прагнення до досягнення успіху чи уникнення невдач, підкріплення, мотив афіліації чи мотив відторгнення, бажання схвалення, суперництва, мотив влади тощо також здійснюють суттєвий вплив на формування мотивації. Дані фактори тісно пов'язані із смисло-життєвими орієнтаціями особистості, вони відображаються у свідомості у вигляді цінностей, цілей, перспектив, особистого сенсу, реалізованості тощо [2].

Зовнішня мотивація - конструкт для опису детермінації поведінки в тих ситуаціях, коли фактори, які її ініціюють і регулюють, знаходяться поза Я або поза поведінкою [10]. Тому поняття зовнішньої мотивації використовується для опису різного типу прагнень, що стимулюють виконання діяльності не заради неї самої, а заради винагороди: підвищення самооцінки, самоповаги, отримання схвалення і визнання від значимих людей, уникнення їх критики, а також отримання нагороди, матеріальних виплат тощо.

Внутрішня мотивація - конструкт, що описує такий тип детермінації поведінки, коли чинники, що її ініціюють і регулюють виникають зсередини особистісного Я і повністю знаходяться всередині самої поведінки. Внутрішньо мотивована діяльності не потребує заохочень, крім самої активності. Така діяльність є самоціллю, а не засобом для досягнення іншої мети. Однак, незважаючи на те, що людина від природи має всі задатки для внутрішньої мотивації, після закінчення раннього дитинства соціум чинить на неї значний вплив і прояв цих задатків може гальмуватись.

Теорія самодетермінації Е. Десі та Р. Райана це сучасний підхід до вивчення людської мотивації, особистості та психологічного благополуччя. На передній план в теорії самодетермінації висувається проблема власної активності людини, її здатність до самостійного вибору

напрямку саморозвитку. Говорячи про основну ідею теорії, найбільш істотним є висловлення про наявність у людини здібностей і можливостей для здорового та повноцінного життя. І якщо з самого дитинства умови існування дитини сприяють наданню їй свободи вибору активності, кола інтересів, якщо їй надають широкий діапазон можливостей без накладення непотрібних обмежень, то все це сприяє тому, що дитина, а згодом і доросла, є здоровою і повноцінною особою.

Стосовно мотивації Е. Дісі та Р. Райан зазначають, що вона завжди пов'язана з енергією, спрямованістю діяльності, з напористістю у її здійсненні та в досягненні поставлених цілей, тобто з усіма аспектами ініціації та реалізації намірів [9]. При всьому різноманітті факторів, які можуть спонукати людину до дії, очевидною є суттєва відмінність між внутрішніми і зовнішніми факторами і, відповідно, між внутрішньою і зовнішньою мотивацією.

Мотиваційна сфера особистості являється психологічним феноменом, який пронизує всі структурні утворення особистості: направленість, характер, емоції, здібності, психічні процеси, властивості тощо [5].

Юнацький вік, в першу чергу, пов'язаний із досягненням нового рівня розвитку внутрішньої позиції, самосвідомості, самоповаги, в цьому віці відбувається активне становлення особистості, побудова образу світу, планування свого майбутнього і шляхів самореалізації. Саме цей вік, характеризується зародженням значимих новоутворень, що детермінують розвиток особистісних структур [4]. У юнацькому віці завершується процес фізичного дозрівання особистості. У психічному розвитку відбуваються серйозні зміни: змінюється діяльність мислення, пам'яті, уваги, коло інтересів, вольових прагнень, почуттів і емоцій. Особливості психічного розвитку в юнацькому віці багато в чому пов'язані зі специфікою соціальної ситуації розвитку, суть якої сьогодні полягає в тому, що суспільство ставить перед молодого людиною нагальне, життєво важливе завдання здійснити саме в цей період професійне самовизначення, причому не тільки у внутрішньому плані у вигляді мрії, наміру кимось стати в майбутньому (як це буває на попередніх етапах розвитку), а в плані реального вибору. Мислення у юнаків стає більш систематичним і критичним. Поширеною серед юнаків є схильність перебільшувати свої інтелектуальні здібності і силу свого інтелекту, рівень знань і самостійності. Цьому віку значною мірою властиві рефлексія і

самоаналіз, причому їм важко поєднати ближню і дальню перспективу життя. Юнаків захоплюють далекі перспективи, глобальні цілі, що з'являються як результат розширення часової перспективи. Спілкування з однолітками продовжує відігравати велику роль в житті юнаків. У цьому віці відбувається збільшення потреби в спілкуванні, розширення його кола, а також поглиблення і індивідуалізацію спілкування. Дружні стосунки стають більш вибірковими, тісними та глибокими [7].

Організація та проведення емпіричного дослідження

Метою даного дослідження є підтвердження чи спростування гіпотези про взаємозв'язок внутрішньої мотивації, смисло-життєвих орієнтацій та мотивації схвалення. Перед проведенням дослідження був здійснений теоретичний аналіз наукової літератури. Далі відбувався підбір коректних методів дослідження.

Для дослідження внутрішньої та зовнішньої мотивація був обраний опитувальник «Шкала академічної мотивації», який був розроблений Т.О. Гордєєвою, О.А. Сичовим і Е.М. Осіним у 2014 році на основі шкали академічної мотивації Валлеранда. Опитувальник складається із 26 тверджень, досліджуваним пропонується за 5-бальною шкалою оцінити різні варіанти відповіді на питання: «Чому ви в даний час ходите на заняття в університет?». Опитувальник складається із семи шкал, 3 з яких відносяться до внутрішньої мотивації: шкала мотивації пізнання (спрямована на діагностику прагнення пізнати нове, пов'язана з переживанням інтересу і задоволення в процесі пізнання); шкала мотивації досягнення (вимірює прагнення досягати максимально високих результатів у навчанні, відчувати задоволення в процесі вирішення складних завдань); шкала саморозвитку (вимірює виразність прагнення до розвитку власних здібностей, потенціалу в рамках навчальної діяльності, досягнення відчуття майстерності та компетентності). Також опитувальник містить 3 шкали зовнішньої мотивації: мотивація самоповаги (вимірює бажання вчитися заради відчуття власної значущості і підвищення самооцінки за рахунок досягнень у навчанні, вона відповідає потребі в повазі та самоповазі); шкала інтернальної мотивації (вимірює спонукання до навчання, обумовлене відчуттям сорому і почуттям обов'язку перед собою та іншими значущими людьми); шкала екстернальної мотивації (оцінює ситуацію вимушеності навчальної діяльності, обумовлену необхідністю слідувати вимогам, які диктуються соціумом); а також

шкала амотивації (вимірює відсутність інтересу і відчуття осмисленості навчальної діяльності) [1].

Для діагностики смисло-життєвих орієнтацій досліджуваних була використана методика «СЖО», що розроблена Д.О. Леонтьєвим в 1986-1988 рр. Методика являється адаптованою версією тесту «Цілі в житті» Д. Крамбо і Л. Махоліка та розроблена на основі теорії В. Франкла. Методика містить в собі набір із 20 тверджень, де досліджуваному необхідно обрати найбільш підходящу градацію. Обробка результатів здійснюється за допомогою сумування числових значень для всіх 20 шкал та переводу сумарного балу в процентілі. «СЖО» пройшла процедуру валідазації, надійність перевірялась за допомогою ретестування з інтервалом в два тижні. Не зважаючи на невеликий об'єм опитувальника, за допомогою факторного аналізу було виокремлено шість факторів, п'ять із яких добре інтерпретуються та корелюють із загальним показником осмисленості життя. Опитувальник складається із 5 субшкал, що відображають три конкретні смисло-життєві орієнтації (цілі, процес, результат життя) та два аспекти локусу контролю (локус контролю Я, локус контролю життя). Після підрахунку результатів можна зробити висновок, який рівень вираженості (низький, середній, високий) конкретної ознаки має досліджуваний, а також визначити загальний показник осмисленості життя [3].

Для діагностики самооцінки мотивації схвалення була використана методика Марлоу – Крауна, яка в доповнення містить шкалу брехні. Переклад і адаптація були здійснені Ю.Л. Ханіним в 1974 році. Російськомовна адаптація була проведена на 800 респондентах і підтвердила високу валідність методики. Опитувальник складається із 20 тверджень, де досліджуваний має погодитись чи не погодитись з ними. Підрахунок результатів відбувається за ключем. Низькій мотивації схвалення відповідає числовий показник від 0-до 6, середній рівень мотивації схвалення – 7-13, висока мотивація схвалення – 14-20[8].

В дослідженні взяли участь студенти 4-5 курсів, віком від 20 до 22 років. Вибірка складається із 40 досліджуваних, із них 16 хлопців та 24 дівчат. Після проведення дослідження здійснювався етап обробки та аналізу результатів за допомогою математичної статистики та програми SPSS, а також інтерпретація результатів, підведення підсумків роботи та формулювання рекомендацій.

Аналіз результатів за показниками мотиваційної спрямованості, самооцінки мотивації

Для аналізу результатів було здійснено розрахунок описових статистик, кореляційний аналіз, а також було використано критерій Колмогорова-Смирнова та критерій U-Манна-Уїтні і схвалення та смислоттєвих орієнтацій.

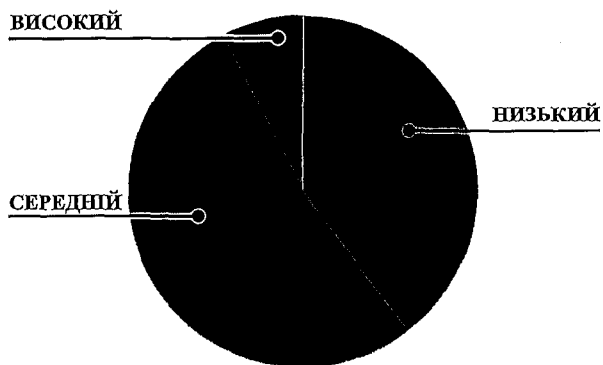

Рисунок 1. Співвідношення низького, середнього, високого рівнів самооцінки соціальної бажаності

На рис. 1. показано співвідношення набраних результатів за показником самооцінки соціальної бажаності. Загальна кількість досліджуваних склала 40, із них 3 досліджуваних має високий рівень за показником соціальної бажаності. 21 досліджуваний має середній рівень мотивації схвалення, що свідчить про середній рівень потреби у схваленні з боку оточуючих людей. Особливості поведінки свідчать про бажання виглядати в очах оточуючих цілком адекватно (тобто здаватися таким, яким є насправді), що цілком нормально, так як це властиво більшості людей. Низький показник мають 16 респондентів, що свідчить про низьку потребу в схваленні з боку інших людей. Такі люди не намагаються виглядати краще в очах інших, така незалежність від оточуючих може проявлятися в ігноруванні їх думки.

З метою перевірки нормальності розподілу був використаний критерій Колмогорова-Смирнова, який вважається найбільш коректним для визначення міри відповідності емпіричного розподілу нормальному. Критерій також дозволяє оцінити ймовірність того, що дана вибірка належить генеральній сукупності з нормальним розподілом.

Таблиця 1.

Перевірка нормальності розподілу за критерієм Колмогорова-Смирнова змінних мотиваційної направленості, смисло-життєвих орієнтацій та мотивації схвалення

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
K-S	0,995	0,962	0,987	0,797	0,676	0,651	0,912	0,818	0,743	0,740	1,026	0,477	0,890
Sig.	0,275	0,313	0,284	0,549	0,752	0,790	0,376	0,515	0,639	0,644	0,243	0,977	0,407

Виходячи з результатів, що зазначені в табл. 1 можна зробити висновок про відповідність данного емпіричного розподілу нормальному, так як рівень значимості більше 0,05.

У результаті якісної та кількісної обробки даних, експериментальна гіпотеза не підтвердилась, не було виявлено залежності між мотиваційною спрямованістю та смисло-життєвими орієнтаціями досліджуваних. Але спостерігаються окремі зв'язки показників самооцінки мотивації схвалення з амотивацією ($r = -0,349$; $p < 0,05$). Амотивація характеризується відсутністю інтересу, осмисленості навчальної діяльності, що в свою чергу, пов'язано з потребою у схваленні з боку інших людей. Тобто, можна зробити висновок, що чим більше присутнє схвалення, тим інтерес та осмисленість діяльності будуть вищими, що на пряму характеризує переважання зовнішньої мотивації у досліджуваних.

Контрольні запитання:

1. Назвіть три основні параметри поведінкової активності.
2. Що входить в мотиваційну сферу особистості?
3. Дайте визначення поняттю зовнішня та внутрішня мотивація.
4. Яка основна ідея теорії самодетермінації?
5. Назвіть основні новоутворення юнацького віку.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацювати тест «Смисло-життєві орієнтації» Д.О. Леонтьєва.

Леонтьев Д. А. Тест смысло-жизненных ориентаций (СЖО) / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2000. – 18 с. – (2-е изд.).

2. Опрацювати тест «Шкала академічної мотивації».

Гордеева Т. О. Опросник «Шкалы академической мотивации» / Т. О. Гордеева, О. А. Сычов, Е. Н. Осин. // Психологический журнал. – 2014. – №4. – С. 96–107.

3. Опрацювати методику «Самооцінка мотивації схвалення».

Столяренко Л. Д. Основы психологии. Практикум / Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – С. 429-430.